

KAFDAĞI

Cilt4, Sayı:1, Haziran 2019, 79-82

Gönderim Tarihi: 11.04.2019

Kabul Tarihi:21.05.2019

**CEYLAN, A. - BİNGÖL, A. - KARAGEÇİ, M., ESKİÇAĞ'DA
KARS KALELERİ, ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI,
ERZURUM, 2018, 295 S.**

Beyazıt SÖYLEMEZ

Arş. Gör. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

beyazitsoylemez@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6545-6349

Çalışmanın Türü: Kitap Tanıtım

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer alan Kars, gerek sahip olduğu stratejik konum gerekse zengin su kaynakları ile geniş mera ve otlakları sayesinde en eski çağlardan beri önemli bir yerleşim yeri olmuştur. İ. K. Kökten'in 1942 ve 1944 yıllarında Kars Bölgesi'nde yaptığı araştırmalarda tespit ettiği Paleolitik döneme ait taş aletler ve kaya resimleri, Kars ve çevresinin ilk insan toplulukları tarafından iskân edildiğini ortaya koymuştur. Bunun dışında Kars ve çevresinin eskiçağı ile ilgili birtakım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri şüphesiz 2000-2017 yılları arasında Kars ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen muhtelif dönemlere ait kale ve savunma yapılarını konu alan ve A. Ceylan, A. Bingöl ve M. Karageçi tarafından hazırlanan "*Eskiçağ'da Kars Kaleleri*" başlıklı çalışmadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasına temel oluşturan yüzey araştırmaları, A. Ceylan başkanlığında ve benim de üyesi olduğum bir ekip tarafından 1998 yılından itibaren Erzincan, Erzurum, Kars, Ardahan ve Iğdır illeri dâhilinde, 36 ilçe ve 2114 köyde toplam 50.784 m² lik alanda yürütülmüştür.

Uzun yıllar yüzey araştırması yapılan bu illerde tespit edilen kaleler, "Atatürk Üniversitesi Yayınları" kapsamında 5 cilt olarak yayınlanmıştır. Bu kitaplardan biri de, ömrünü Doğu Anadolu Eskiçağ Tarihi araştırmalarına adayan A. Ceylan, A. Bingöl ve M. Karageçi tarafından hazırlanan "*Eskiçağ'da Kars Kaleleri*" başlıklı bu kitaptır.

Üç bölümden oluşan kitapta, Doğu Anadolu Yüzey Araştırmaları kapsamında kayıt altına alınan birçok arkeolojik merkez içerisinde oldukça önemli bir yer tutan kalelerin mimari ve keramik özellikleri ile dönemsel çalışmaları detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Kars İli'nin Genel Coğrafi Özellikleri başlıklı birinci bölümde yazarlar bölgenin jeolojik özelliklerinin yanı sıra Kars Platosu ve Aras Vadisi gibi bölgenin önemli yeryüzü şekillerini de ele almışlardır. Bu bölümde yazarlar ayrıca gerek ülkemiz gerekse bölge açısından oldukça önemli olan Aras Nehri ile ilgili hem antik yazarların hem de yakın dönem yazarların eserleri ışığında değerlendirme yapmışlardır. İranlıların **Nehr-i Aras**, Arapların **Alras** diye adlandırdığı ve ilk ismi **Arakses** olan Aras Nehri, bölge coğrafyasının en önemli unsurlarından biridir.

Kitabın ikinci bölümünün başlığı **Tarihçe'dir**. Bu bölümde Kars'ın tarihsel süreçteki durumu kronolojik olarak ele alınmıştır. Kars'ta Paleolitik döneme yönelik çalışmalar K. Kökten tarafından yapılmıştır. Kökten'in bu çalışmaları sayesinde Kuzeydoğu Anadolu'nun hem Alt Paleolitik döneminin hem de bütün Paleolitik dönemlerinin göreceli kronolojisi çıkarılabilmektedir. Bu bölümde üzerinde önemle durulan bir diğer konu da Son Kalkolitik Çağ ve İlk Tunç Çağı boyunca doğuda Transkafkasya'dan Urmiye Gölü'ne, batıda Divriği-Kangal yörelerinden Malatya-Elazığ yöresine, güneyde ise Kahramanmaraş-Amik Ovası'ndan Filistin ve Suriye'ye kadar çok geniş alana yayılan **Karaz Kültürü'dür**. Kültürün yayılım alanı, terminolojisi, kökeni gibi problemler konusuna değinildikten sonra Kars ve çevresinde tespit edilen Karaz Kültürü yerleşmeleri hakkında bilgi verilmiştir. Bundan sonra Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan sonra ortaya çıkan Hititler ile onların doğusunda bulunan Hayaşalılar konusu üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra M.Ö. 9.-6. yüzyıllar arasında Van Gölü çevresinde kurulup batıda Fırat Nehri'nden doğuda İran Azerbaycan'ına, kuzeyde Gökçe Göl ile Aras vadisinden güneyde Toroslar ve Urmiye Gölü'nün güneyine kadar uzanan geniş bir coğrafyaya egemen olan Urartu Devleti'nin tarihi ana hatlarıyla ele alınmıştır. Burada Kars ve çevresini de içine alan bölgede teşekkül eden siyasi yapılanmalardan biri olan Diauehi de üzerinde durulan önemli konulardan biridir.

Kars ve Çevresinde Bulunan Kaya Resimleri başlıklı üçüncü bölümde, Moğolistan'dan başlayıp Anadolu'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyada rastlanan kaya resimlerinin Doğu Anadolu'daki en erken örneklerine yer verilmiştir. Kars, kaya resimleri açısından Anadolu'nun en zengin bölgelerinden biridir. Çünkü bu bölge, Anadolu'yu Orta Asya'ya ve Kafkaslara bağlayan doğal yolların merkezi konumunda yer almaktadır.

Kars'ın muhtelif yerlerinde tespit edilen 12 kaya resmindeki figürler tüm detaylarıyla ele alınmıştır. Kaya resimlerinin önemli bir bölümü Kağızman ilçesinde bulunmaktadır.

2000-2017 Yılları Arasında Kars'ta Tespit Edilen Kaleler başlıklı dördüncü bölümde 55 kale ve savunma yapısı ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Alfabetik sıraya göre belli bir düzen dahilinde verilen kalelerin lokasyonları, ölçüleri, mimari yapı ve keramik özellikleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Her bir kalenin uydu fotoğraflarının yanı sıra mimari yapı ve keramik fotoğrafları ile bunların özenli çizimleri, bu yapıların tüm yönleriyle anlaşılması ve öğrenilmesine büyük katkı sağlayacak niteliktedir. Bu bölümde ayrıca Kars'ın önemli turizm merkezlerinden olan Ani Şehri Kalesi ve Kars Kalesi'ne de geniş yer verilmiştir.

Eserin sonunda hem Türkçe hem de İngilizce bir sonuç bölümü bulunmaktadır. Burada kitabın ikinci bölümünde anlatılan Kars ve çevresinin tarihöncesi çağlardan başlayarak Tunç ve Demir çağlarındaki siyasi ve kültürel durumu hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bölgenin Karaz Kültürü'nün yayılım alanlarından biri olduğu ve Toprakkale, Ağzıaçık, Azat, Bozkale, Çakmak, Kalecik ve Yolgeçmez gibi merkezlerin bu kültürün varlığını gösteren somut deliller sunduğu ifade edilmiştir. M.Ö. II. binin başlarında Anadolu'ya gelen Hititlerin Kars ve çevresine kadar gelip gelmedikleri bilinmemektedir. Ancak bunların Doğu Anadolu'nun kuzeyine egemen olan Hayaşalılarla uzun süre mücadele ettikleri yazılı belgelerde de açıkça görülmektedir. Kars ve çevresi hakkında ilk yazılı belge, Asur kralı Tiglath-Pleser I'e ait olan Yoncalı Yazıtı'dır. Asur kralı bu yazıtında, Kars ve çevresini de içine alan bölgede kurulan Diauehi'den bahsetmektedir. Diauehi üzerine birçok sefer düzenleyen Urartu krallarına ait yazıtlar da Kars ve çevresi hakkında önemli bilgiler veren kaynaklardır.

Bu bölümde yazarlar, 2000 yılından itibaren yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen pek çok kalenin genellikle Tunç Çağı, Erken Demir Çağı, Orta Demir Çağı ile birlikte bir kısmının da Ortaçağ özelliği gösterdiğini ifade ederek bu yerleşmelerden bazılarını örnekler vermişlerdir.

Sonuç olarak, uzun yıllardır A. Ceylan başkanlığında, alanında uzman bir ekip tarafından bölgede yürütülen yüzey araştırmalarının bir ürünü olan bu özgün eserin, Kars ve çevresinin pek iyi bilinmeyen eskiçağ tarihine önemli katkılar sağlayacağına şüphe yoktur. Ayrıca Kafkaslar ile Anadolu arasında stratejik bir konumda yer alan Kars ve çevresinin eskiçağ tarihinin hem yazılı kaynaklar hem de arkeolojik veriler ışığında değerlendirilerek ortaya koyulan bu çalışma, sadece Kars'ın değil aynı

zamanda Doğu Anadolu tarihinin karanlıkta kalmış pek çok noktasına ışık tutacak ve daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.